

„Az ember küzdelme, hogyméltóságaihoz méltó legyen”

Néhány gondolat a Németh László Tervhez

„Ha egy mondatban kéne életem célját megfogalmazni,
az a magyar irodalom és művelődés világszintre emelése volt...”

Németh László

Beléptés

Érdeklődéssel hallottam, hogy a közönségi művelődés megújításának programját Németh László Tervnek fogják hívni. Először is azon gondolkodtam, ki lenne még alkalmas névválasztás a művelődés nagyjai közül, például Kodály Zoltán, vagy Karácsony Sándor, de kétségtelen, hogy Németh László egy igazi telitalálat. Ő maga vallotta: „Ha egy mondatban kéne életem célját megfogalmazni, az a magyar irodalom és művelődés világszínvonalra emelése volt.”

Felsajgott bennem a neve, hiszen hányszor hivatkoztunk rá az elmúlt több mint két évtizedben, mert nem jártunk különbül, mint ő, akinek nagyon fájt, hogy javaslatait semmibe sem vették. Amennyire nem hallgattak javaslataira, annyira van távol ma a magyar művelődés is a világszínvonalától.

Belém nyílt az emlékezet is, hiszen 1986-ban a Múzsák Közművelődési Kiadónál, mint sorozatszerkesztő létrehoztam egy kötetet Németh László Művelődéspolitikai írások címmel. (Lackó Miklós és Monostori Imre segítségével). A sorozat túlságosan sokakat irritált, s a sorozat terveit más irány felé tolták a Kiadó nagyhatalmú urai, így kompromisszum híján a Társadalom és művelődés sorozat több kötet megjelenése után

lényegében meg is szűnt. Most, a 80-as évek közepe körüli nosztalgiát kerülve, belenéztem újra a kötetbe, s a még mélyebb érintettség árama öntötte el a szívemet, merthogy előjött, hogy az eltelt, a több mint negyedszázad alatt milyen mértékben inspiráltak Németh gondolatai, javaslatai, még ha nem is tudatosultak bennünk, népfőiskolásokban. Most a remény tölt el, hogy talán 60-80 évvel később még van esély magyarként a világszínvonal fénylő csillagára fordítani a tekintetünket, s abban munkálkodni is.

Az élethosszig tartó tanulás modern hirdetője

Ahogy akkoriban, most is az író népfőiskolákkal és felnőttoktatással foglalkozó gondolatait akartam a legjobban megismerni. Nemcsak saját szakmai érdeklődésből, mely kezdődött onnan, hogy mint veszprémi diák kötelező színházi diák bérletünk volt a Lovassy Gimnáziumban, a Petőfi Színházba, ahol Németh László ősbemutatókat láthattunk. A mai szóhasználatban *élethosszig tartó tanulásnak* nevezett szemlélet egyik korai modern képviselője volt ő maga is. Nem szakpolitikusként és nem elsősorban makro társadalmi igényű oktatáspolitikai

stratégaként. Inkább önkéntes nemzeti jövőbelátó volt ő, akinek a figyelmét lelkileg a nagyközösségre gondolva a kisközösség, és az egyén horizontja ragadta meg. Foglalkozott egyaránt az általános iskola, a középiskola, az egyetem és a felnőttoktatás kérdéseivel. Ezek ma az élethosszig tartó tanulás pillérei. Nyilván saját tanári gyakorlata alapján a legtöbbet a középiskolára összpontosított. Azért nevezhetjük őt az élethosszig tartó tanulás mai, európai uniós gondolatirányára egyik első hírnökének, mert bármelyik oktatás típusra vonatkozóan is. S egyáltalán, a változtatás és szemléletváltás átfogóbb íve kötötte le, s abban mondott, ajánlott máig maradandót, nemzeti- és világszínvonalat egyszerre. Egy másik fontos szempontból is az élethosszig tartó tanulás programját fejtette ki, amennyiben az „osztálytalan társadalom” s az értelmiség mibenléte nála a tanulás és a műveltség magas szintre emelését jelentette. Ezt az osztálytalan társadalom képet a 60-as évek közepétől a behízselgők szívesen interpretálták úgy, hogy Németh a szocializmus osztály nélküli társadalmának híve volt. Erről szó sincs. Szerinte a paraszt és a munkás is értelmiségivé kell váljon, amivel a mű-

veltség szintjében magasra jutnak.¹ „Én az osztálytalan társadalmat, ... másnak, mint értelmiségi társadalomnak, el sem tudom képzelni.” mondja 1943-ban Szárszón, majd így folytatja: „A parasztság a szikla, amelyen mindennek állnia kell. Közben a szikla olvadt, s minden akart lenni, csak szikla nem. Az igazság az, hogy a nagy medence, amelyből az egész nemzet eredt, valóban a parasztság. A delta azonban, amely felé az egész nemzet tart: az értelmiség”

Sorskérdésekről „harangozni” kevés

Az önképzőkörök feladatairól szóló írásban² is rávilágít az egyik – szerintem bennünket máig gúzsba kötő – strukturális, társadalmi akadályra, a *modern középosztály létének a hiányára, megteremtésének szükségességére*. Ez nem születhetett meg pillanatok alatt, és sem az elmúlt 20 évben, de 2010 óta is még mindig csekélyke a tartós növekedésének az esélye. Reméljük, bővülni fog ez a lehetőség. „Nagy ember nem az lesz, aki nagy ember akar lenni, hanem aki nagy dolgokra tudja áldozni magát” írja. Majd később néhány sorral: „Kicsiny önző korokban ugyanis mindenki külön csörtet, és külön akar nagy ember lenni, nagy közösségi korokban azonban mindenki ugyanazokkal a feladatokkal küzd, csak más oldalukkal.”

„A magyar élet máris tele van félművelt emberekkel, akik hallottak valamit sorskérdésekről harangozni, s most kritikátlan harsogással toboroznak maguk köré közvéleményt önző céljaikhoz... A történelem azonban a fejünkre nőtt, s együtt csinál az egész Európának jövendőjét. Sokkal kevesebb lesz, amit választhatunk, és sokkal több, amit készen kapunk” Ezek a mondatok 1941-ben íródtak, és máig megállják a helyüket. Keserűséggel kell leszögeznünk, hogy akkor is és most is a fél úri, félművelt, fél polgári és gyenge erejű középosztály a legfőbb akadály a tanulás és művelődés társadalmá megvalósulásának.

Parasztkollégium c. írásában így fogalmaz a hiányzó nemzeti középosztályról 1940-ben:

„... nem volt meg a magyar érdekekben összeforrnt és kiforrnt népi középosztályi elit. A parasztkollégiumok nem végezték el ezt a politikamentes munkát, amely nélkül minden politika csak árvíz, a csalódás iszapjával jövő”

Süketségben lódörgő elit

Közéletünknek, művelődésünknek súlyos évtizedek tévútjait kellett volna helyreigazítania, kimosni a szocialista időszak tudatából megmaradtakat, s látható, hogy az 1990 után születettek is milyen mélyről szívták magukba szinte anyatejként a szocializmus idejéből maradt családi mintákat. De a korábbi régműltből is, mint a parlagfű, úgy támad újra és újra a készülő „Kert-Magyarország” ligeteiben az *üres nemzeti szolamok* bozóttengere. Miért olyan nagy baj ez? Mert „A szónak, hogy terjedhessen, levegőre van szüksége. Minálunk a szó körül épp ez a levegő, a közműveltség közege hiányzik: ezért lesz süketségben lódörgő csapat, ami másutt példa: az elit.” (1935)

Mindezt ma demokráciára nevelésnek és aktív állampolgár felnőttoktatásnak hívják, s bizony Európa más országai se dicsekedhetnek a közműveltség „magas szintű közegével”, legalábbis olyannal, amely cselekvőképessé tehetné őket, s felérne a mai válságig. A krízis szélesebb körű és mélyebb. A mi mai közösségi művelődésünkben, felnőttképzésünkben szinte teljes egészében kiveszett a „közéleti, politikai képzés”, amit a fejlett európai demokráciák gyakorlatának megfelelően újra ki kell alakítani. Ez az aktív állampolgárképzés egyszerre veszi célba a demokratikus politikai rendszerre, az emberi és civil jogokra vonatkozó, párt-politikától független, alapvető politikai tudás és ismeretek növelését, meghatározott értékek és magatartás formálását, másrészt a személyes és közösségi kompetenciák fejlesztését. A társadalmi részvétel kisközösségi, tanulási gyakorlása nélkül aligha lehet valakiből a település, az ország, vagy Európa aktív polgára és nemzeti világpolgár egyszerre. Ez a mi legnagyobb fájdalmunk, a Magyar Népfőiskolai Társaság 1989 óta folyó keserves szélmalomharcában is. Hagyján lenni, ha csak mi látnánk a kárát!

A közműveltség közegét megteremteni

Önmagában a média, amely körül olyan sok bozótharc folyt az elmúlt két évtizedben, nem oldhatja meg ezt a közműveltségi hiányt. A rádió szerepéről szóló írásában Németh László így szól: „Nem mindegy tehát, hogy a szó melyet szétfolyat: kanális lé, vagy artézi forrás”

Vitathatatlan, hogy szájunkig érően kanális lében gázolunk évtizedek óta, s részben fuldokolva gázolunk ma is, s a középosztály egy része még az új média-törvény vitáiban (2010 vége) is a szenny-lét zúditotta azok nyakába, akik keresték az artézi forrásokat megfakasztani. Könynyű mesterség a kanális lé szétöntözése, ha évtizedek óta máshoz se szoktak a média munkaadók és a fogyasztók, mint a

¹ Forrásként főként az idézett Németh László Művelődéspolitikai írások, Múzsák Közművelődési Kiadó 1986 10864/86 és a Püski Kiadó Németh László A minőség forradalma - kisebbségben I-II Politikai és irodalmi tanulmányok, beszédek, vitairatok, 1997 köteteket használtam, így egy-egy idézethez külön nem illeszték lábjegyzetet.

² A fogalomhasználatról. Önképzőkör alatt a mostani északi „tanulmányi köröket” mint a népfőiskolák egyik formáját is érthetjük, de nyilván a magyar közoktatásban is megvoltak a hagyományai. Németh László sokszor használja a népfőiskola, a parasztkollégium, a nép Eötvös kollégiuma, a szabadegyetem kifejezéseket, amelyek korszakonként, vagy helyzettől függően használ, mégis közel azonos a lényegük, s szinonimaként is kezelte őket. Az hogy technikai részletkérdésekben az eltéréseket is magyarázza, mit sem változtat ezen. Mindenesre az egyedüli volt aki Móricz Zsigmond felhívására elsőként konkrét tervvel válaszolt és pénzt illetve Törökqvész úti villáját ajánlotta egy népfőiskola befogadására, vezetésére.

részegítő lőréhez. Németh szerint – rádió helyett most mondhatnánk médiát – „...mindent közölhet, amit tudnia kell annak, aki itélni akar, s így ha reformokra nem is izgat, nevelőmunkájával előkészítheti a reformokat.”

Nem lehetséges mindenre kitérni, de egy modern Németh László Tervnek a média oktatási, képzési szerepének a céljait is szükséges radikálisan beiktatnia. Hihetetlen, hogy ennyi hasznos, kreatív és félbemaradt kísérlet ellenére még mindig nincs igazán nemzeti oktatási és kulturális programja a médiának. A térkép elég vegyes, vagy színes, de még messze vagyunk attól, ami egy átlag fejlettebb európai médiában létezik, hogy a kommersz uralma mellett jelen van kulturális érték közvetítésként az oktatási és felnőttoktatási funkció. Ez nálunk inkább kivétel, és egyéni kvalitások küszködése.

Modern műveltség fogalom

Németh írásaiban számos helyen, több műveltség meghatározást használ. De nem is törekedett végleges, tudományos meghatározásra egy porosz lexikon számára. Hanem írói érzékletességgel valamennyi fogalomhasználatban a lényeg próbálta megragadni, a műveltség étellel, gyakorlattal, emberséggel való szoros összefüggését. Ez igen fontos ma, amikor még kísért a több mint fél évszázados neoliberális szellemi szűklátókörűsége, a humán erőforrás elmélet szakképzés centrikus otrombasága, amely – leegyszerűsítve – a műveltség mércéjének a jó ipari robotot tartja. A mai konzervatív gazdaságpolitikai szemlélet konzervatív közgazdasági paradigmái mellett sok tekintetben leragadt a neoliberais emberképnél. A szocialista emberkép rejtett maradványairól nem is beszélve.

Németh László, miközben vallotta, hogy „A jövőre lateinereknek kert, földet kell művelniük és műhelyekben valódi gyaluval törni fel a kezüket” – nem volt híve a gazdasági hasznot elsősorban részesítő, s arra leszőkítő szakképzésnek. A gyakorlatiasság minden oktatási szint és forma keretében hangsúlyos nála, igaz nem úgy, mint rövidlátó pragmatizmusban ezt ma néha látjuk. Ő már akkor tudta, amit mi a mai nagy kompetencia fogalom divatban – ismeret, készség, attitűd együttesében – talán nem, hogy a legutóbbi elem a legfontosabb. Az OECD drága kutatások alapján jutott ugyanerre a következtetésre a 90-es évek közepén, végén. Persze az OECD szakértők meg-

állapításait nem a jó tanárok, és művelődésszervezők, hanem a profit-sikeres gyáripárosok alkalmazzák, és persze a saját műveltség szintjük szerint.

Tudásunk és magatartásunk egyet jelent

1934-ben írta: „mi is hát a műveltség? Én azt tartom nem tudás, hanem szenvedély. Az ismeret belepi az agyat, mint homok vagy korom, hogy mennyire lepi be, attól függ, hogy pályaudvar mellett laksz, vagy messze tőle. Az ismeret akkor lesz csak élet, ha a tájékozódás, az önalkítás szenvedélye nyúl ki érte, s tudásunk és magatartásunk egyet jelent. A népművelésnek nem lehet az a célja, hogy a népbe bizonyos ismereteket beleverjen, hanem hogy ezt a szenvedélyt a tömegek legkiválóbbjaiból kiválassza, s a silányak közt legalább tiszteltté tegye. Az önalkításnak ez a szenvedélye, homályosan, megtevéstetve ott szorong ma a népben.” Mi a népfőiskolai gyakorlatból tudjuk több mint két évtizede, mit jelent ez a kisközösségi és személyes önalkítási szenvedély. Ez az a legfontosabb és legbensőbb energia felhalmozás, amely nélkül a szakképzés semmire sem tud menni alanyával, amit pusztán tárgynak tekint. Németh itt lényeglátóan fogalmazta meg a népfőiskolák sajátosságait.

Próbáljuk meg Németh László téziseit a mai európai élethosszig tartó tanulás szakpolitikai és szakképzési elvárásaival összevetni, hogy láttassuk, mennyire időszerű gondolkodóról van szó. Még ma, hozzánk képest is. Nem azért teszünk, mert Európa-majmolók lennénk, hanem mert érdekünk, hogy a magyarság világszínvonalra tegyen szert. A világban való tájékozódás fontosságáról eszmélkedve írja „A magyar rádió fel-

adataiban” – ahol két hazáról beszél, az országról és arról, amit Vörösmarty a népek hazájának, a nagyvilágnak nevezett.

„Új korok fölemelnek és letörnek népeket...Mi magyarok sajnos ebben az időbeli hazában éppolyan tájékozatlanok vagyunk, mint a földiben, egy-két nemzedékkel jártunk Európa nyomában, s amikért legnagyobb tehetségeink föladózták magukat, mint Ady írta, másutt többnyire „megunt ócskaság” volt már.” Valóban senki nem különb nálunk, de a nemzeti önérték duzzadása önmagában még nem védjegy semmi ellen.

Alapkészségek, írni-olvasni és számolni tudás

Jeles drámaírónk lényeges fejtegetésekbe bocsátkozott, milyen legyen a 45 utáni új elemi iskola. Németh 1946-ban írta Jelentésében a miniszternek: „A parasztság iskoláztatását kétféleképpen támogatjuk, vagy az ő útjukat egyengetjük a városba, (értsd jobb közlekedés) vagy a középiskola útját a falvakba.” Emellett a dolgozók iskoláinak falvakba való levitelét tekintette a legfontosabbnak. A kistelepülések népfőiskolai szerveződései a legmegfelelőbb formák ehhez – ő, mint megbízott népfőiskola szakfelügyelő vélhetően jól tudta –, s ma is azok, mint ahogy a két világháború között voltak. „A falu egyenjogúsítására van szükség” nyomatékosította. Az OECD Írás-olvasás készségek az információs társadalomban c. vizsgálata szerint (2000) a felnőtt lakosság 25-75 %-a nem éri el a kívánatos szintet a fejlett országokban. Magyarország az utolsó csoportban foglal helyet, vagyis a felnőttek 75% körüli aránya nem felel meg az elvárt követelményeknek. A 2011-es EU magyar elnökség alatt rendezett felnőttoktatási konferencia is az ala-

forók: www.nemethiaszlo.eu/kepkek.html

csony iskolázottságuk oktatásának fontosságát tette első helyre. Ez a gondolat irány a mai szakirodalmi terminusokban úgy jut kifejezésre, hogy törekedni kell a felnőttképzés, művelődés hozzáférhetőségének megteremtésére

A jelenlegi intézményrendszer és kínálat a magasabb képzettségűek és az amúgy is aktívan tanulók, művelődők számára „hozzáférhető” elsősorban. A művelődési házi statisztikák pld. a látogatók millióiról beszélnek. Csak azt nem tudom, kiket akarnak elkápráztatni ezzel?. Azt nem próbálják meg, hogy a „tükröm, tükröm mondd meg nékem ki a legszebb... - alapon tényleg belenézzenek a társadalmi háttérbe is, s megálapítsák például – mint egy két szerény kutatás – hogy *az utóbbi egy évtized alatt az ifjúsági réteg elmaradt az intézménylátogatók köréből.* Persze ha ugyanaz a Mariska néni 50-szer bemegy – ami fontos – az már ötven látogató. De ennek mi a tartalma – majdnem semmi.

Az intézményrendszer strukturális továbbfejlesztése nélkül a képzettségi különbségek tovább nőnek, a helyi társadalom és az egyén elérése decentralizálást és struktúraváltást igényel. Formában, módszerben, szemléletben. Németh László ekképp indokolta a tömegműveltség emelésének fontosságát a Tanügy rendezésében (1945): „Az emberek műveltsége a mi korunkban jobban össze van láncolva, mint régen: az egyéni műveltség belevész a tömegműveltségbe. A tömegműveltségnek kell hát megközelítenie a régiek egyéni műveltségét” Bizonyosan nemcsak csak a saját egyéni, kiemelkedő műveltségére gondolt.

A tanuló társadalomban nélkülözhetetlen az olyan új készségek helyzete, mint: informatikai készségek, idegen nyelvismeret, műszaki kultúra,

vállalkozói és szociális készségek- így szól az Unió egy másik prioritást élvező célkitűzése.

Persze ezek a fogalmak sem a II. világháború előtt, sem utána nem vetődtek még föl így. De az igen – például Németh Lászlónál, az enciklopédikus műveltségű drámaíró, orvosnál és tanárnál, hogy meg kell teremteni a „tantárgyak testvériségét”. Ami ugyanazt üzeni, amit ma visszahangoznak. Németh László módszertani elgondolásai legkonkrétabban a középiskolára, kritikailag pedig az egyetemi oktatásra vonatkoztak. Lényegében ezeket alkalmazta a népfőiskolák és a felnőttoktatás, a közösségi művelődés megtervezése során is. *A középiskolai tantárgy összevonás igen korszerű elképezése volt,* ami a természettudományok és humán műveltség harmóniáját, egységét, és a „tantárgyi bürokrácia” letörését, az élet és tanulás egymáshoz közelítését jelentette. Ez a népfőiskola előnye a formális oktatással és a merev intézményrendszerrel szemben. Az idegen nyelveken kívül három nagy tantárgycsoportot alakított ki: történelem, természettudomány, matematika és alkalmazásai. Hosszú tanulmányra fejlesztett Marx Györgyhöz írt levelében (1963) kritikai görcső alá vette még azt is, hogy a természettudományokon belül milyen megosztottság és elkülönültség vált uralkodóvá. Aki ma a 21. századi világ élvonalbeli tudományos kutatási fejlődését figyeli, tudja, milyen korai, nagyfényű látomás volt ez az észrevétel akkor. Nem tudunk foglalkozni a szakképzés milliárdokat felemészítő moduláris OKJ reformjával, – amit most valószínű megint újra felülvizsgálunk, – de ha megfontolnák Németh László néhány egyszerűnek tűnő tanácsát, olcsóbb és világra szólóbb lenne az öröklődés eredménye.

Munka és tanulás – az ál gyakorlatiasság ellen

Az Unió szószólói első soron emlegetik, és unós-untalan ismétlik a munkaerő piachoz kapcsolódó készségek és tudás terén jelentkező kihívásokat. A gazdaság és a képzés kapcsolatának erősítésére tett minden erőfeszítés ellenére még ma is távol állunk a szektorok és tantárgyak átjárhatóságának szükséges szintjétől. A képzés formalizmusa, rugalmatlansága messze elmarad a gazdaság gyorsan változó, gyakorlatias igényeitől. A formális és bürokratizált képzésekkel szemben a gyakorlati készségek és a kompetencia alapú képzés radikális fejlesztésére és elismertetésére is szükség lenne. A kialakult gazdasági világválság kezdete óta pedig *nagyszabású oktatási beruházásokba kellett volna kezdeni, hogy felkészüljünk, mire a globális gazdaság újra beindul.* Ezt ugyanis a helyben élő, egyszerű dolgozó emberek, gazdák találékonysága fogja majd megmozdítani, ami tanultság nélkül nehezebben megy.

A most is erőltetett gyakorlatra irányultságot Németh László helyesen már akkor „ál gyakorlatiasságnak” nevezte. Az általános műveltség kivételes fontosságát pedig ekképpen védte meg: „A szellem elé oda kell állítani a kapaszkodót, ha azt akarjuk, hogy mászni tudjon. S erre mégiscsak azok a „fölösleges” tárgyak valók, amelyekről a portás és a fűszeres papák annyira borzadnak. A szellem problémát vet fel, és problémát old meg. Lehet ez nagyobb feladata a tanításnak, mint hogy ezt a probléma készséget tornáztassa?”

Az elvont díszplínyszerű tanítás mellett a másik oldalon nem a gyakorlati tanítást követelte, hanem magát a gyakorlatot. Sajnos az elmúlt évtized szak- és felnőttképzés politikája – néha úgy tűnt – a gyakorlatban *a fűszeres és portás papák eszmei magasságáig nőtt fel.* Ezen túl viszont annál inkább megvolt a fűszeresek pult alatti osztok, keverek eszessége. Igen könnyű ellenvetni: na jó, Németh László egy idealista volt! Azt mondta Szárszón, „Az erőket kihasználó tizenkilencedik század felhasználta a munkát és visszautasította az egyéniséget; mozgóláncahoz elég volt a kezünk, és lemondott a másik nyolc óra javára az agyunkról.” Gyanús, hogy a 21. századi szakképzésben is ezt erőltetjük tovább, pedig a jövő másról szól. Legalábbis azokban az országokban, ahol nálunk előbbre járnak.

A megtanulni tanulni készsége

A tanuló társadalom e kulcskompetenciája terén az iskola oktatási gyakorlata régen elavult mintákat követ, a felnőttképzés, közösségi művelődés pedig túlnyomórészt lemásolja az iskolarendszerű oktatás rossz módszereit. Annak ellenére, hogy a szektorok között a felnőttoktatás vált az egyik leginnovatívabb ágazattá. Az uniós szentencia szerint fontos a tanulás minden formájának egyforma elismerése, az előzetes élet és munkatapasztalatok és tanulás elismerése (mint motiválás) is, és annak kifejlesztendő gyakorlata, hogy a „megtanulni, tanulni” készségeket az iskolát elhagyó korosztályok is elsajátíthassák és fejleszthessék. Érdekes, erről értekezett több helyütt Németh László is, több évtizeddel előtte, amikor a tantárgyak összevonását és a könyvek szerepét hangsúlyozta. Már Grundtvig kifejtette az 1840-es években, hogy a könyv fontos, jó barát, de halott tudás, s az élőszó jelentősebb. Ugyanígy látta Németh László: „...ma még a kutató tudós is polcon tartja az emlékezetét, azt tudja, hová kell nyúlania. *A tudás ma képesség és tájékozottság.* A jó iskola ma bevezetés a könyvtárba, vagy a laboratóriumba” Az önálló tájékozódásra képes ember formálása mindig is elsősorú célja volt a népfőiskoláknak.

Persze mindez nem jelenti azt, hogy a könyv háttérbe szorulna, ellenkezőleg. Németh László a saját tantervi programjai alapján (népfőiskolai tantervet is készített) egyszerű, hiteles, tudományos ismeretterjesztő művek tömegének nagy példányszámú megjelentetését és feldolgozását is programba vette. Egy új tervben a 21. századi Olcsó Könyvtár sorozat megújítása ma is elemi igény lenne. Fontosabb, mint ma a pesti színházak úri pénz és ízlés civakodása. De hát így mulat egy magyar úr (az adófizetők pénzén) – nemde?

A Németh László-i gondolkör eme központi eleme megint alapvetően pedagógiai, s a tanulás örömről szól.

A tanulás öröme

„Ha távozóban egy más bolygón megkérdeznék, mi volt a földi élet legnagyobb öröme: a tanulást mondanám.” S látta, különösen az 1945-t követő változások hatásaként: „Mint hóolvadáskor,

a száraz ereket folyómederré mosva, ömlött a tanulni akarás” Mai intézményrendszerünk befogadó képessége nem a négyzetméterek hiányában, hanem a gondolat és leleményesség nélküliségben eredeztethető. Tisztelet a kivételek sokaságának. A steril ünnepélyesség, mint a szocializmusban – ahol „kultúra és művelődés rendszerlegitimáló” hite volt az alátámasztás –, ma már nem érvényes. Mára is megmaradt tévhitként valami ebből az ideológiából, csak már nem kell idézni a párthatározatokat. Mára kiesett a memóriából a társadalmi és gazdasági feladatokhoz kötődés pontos szakmai elkötelezettsége. Minden erő a meglévő intézményrendszer pozícióinak megvédésére összpontosul. Ebben aztán van még osztályharc. *A közösségi művelődésben, felnőttképzési tevékenységben való társadalmi részvétel terén* a fejlettebb EU tagállamokban a 24–65 közötti korosztály cca. 40%-a vesz részt rendszeresen felnőttképzésben, közösségi művelődésben, ez az arány, helytálló magyar kutatások hiányában a nemzetközi vizsgálatok magyar adataira építve nálunk 3-6 % között van, de közelebb a 3%-hoz. 2020-ra a megadott korcsoport 15%-ának bevonását tartanák kívánatosnak Brüsszelben, amit a 27-vel mi is hosszan megvitattunk és elfogadtunk. Nem hiszem, hogy a mai részvételt ösztönzésére növelni könnyű feladat, de nem csak és nem főleg pénzen múlik. A rendszer megváltoztatásán.

Tanári hivatás, vagy tanterv lebontó automata?

„Gyermekkoromban még volt valami kis élet a tanári hivatásban, ma a tanár is tanterv lebonyolító automata” írta Németh László. Egész eddigi fejtegetésünk első fejezete lehetett volna, hogy leszögezzük, a tanár személyiségénél alig tartott valamit is lényegesebbnek Németh László az egész tanulás, tanítás ügyében. Maga mutatott erre példát tanári gyakorlatában. A 27 európai tagállamban versenyszerűen üzött, bürokratikus minőségbiztosítási rendszerfejlesztés, majd egy évtized alatt arra a nagy felfedezésre jutott, hogy *a minőség egyik központi eleme a tanár, a művelődésszervező, a népfőiskola vezető, a felnőttképző személye.* A magyar felnőttképzési szakemberképzésnek a közoktatás és felsőoktatás, valamint a posztgraduális képzések keretében történő nagyobb elismertetésére lenne szükség. Amellett, hogy az

elmúlt évtizedek nemzetközi szinten is – és formálisan – viszonylag fejlett a közművelődési és felnőttképzési szakember képzése nálunk, ez ugyanakkor több hátrányt is jelent nekünk a megújulás és előbbre lépés szempontjából, mint mondjuk egy olyan – ma úgy nevezik feltörekvő gazdaságú – országban, ahol erről még nem is hallottak. Jó lesz odafigyelni, nehogy kényelmes, lenéző magatartásunk oda vezessen, hogy egyszer csak észbe kapunk, megelőztek minket ebben is. Az andragógia szak bevezetése erre csak részben volt megoldás. „Diplomásaink nagy része éppolyan tömegcikk, mint a krajcáros bazári harisnyakötő vagy patentgomb, a diploma gyárakban készül, s ott marad ahová az állás felvarrja” írta Németh László. Másutt ellenpontként szól: „A tanítás nem ismeret, hanem hivatás, adomány – s én még a főgimnáziumokban is szívesen adnék tanszéket olyan kiváló laikusoknak, akik tanári képesítést ugyan nem szereztek, de az élet egyik szegmentumába kellő bőve-rővel tudnák az ifjúságot csábítani”.

Megint a közösségi művelődés és a népfőiskola mostani gyakorlatát kell ide idézni. Arról szól itt Németh László, amit ma a nemzetközi szakirodalomban „peer learning”-nek, a tanulótársak egymástól való tanulásának neveznek, és amely sokszor eredményesebb, mint a katedra tanár fárasztó tevékenysége. A tanár és diák viszonyáról is fontos népfőiskolai alapeszmét szögezett le az író, a felek egyenrangúságán, felnőttsegen alapuló együttműködése fontosságáról:

„*Sosem tudtam megtanulni azt a hangot, amelyen a paraszttal állítólag beszélni kell...* Magam mindig úgy beszéltem velük, mintha ők is doktorok, vagy tanárok lennének, az iskolaügy fejlődésétől is azt vártam, hogy ezt az egy hangon beszélést természetessé, sőt kikerülhetlenné tegye.”

Mégis ez a „nagy fejlődés” a szubkultúrák olyan bábeli zürzavarát kavarta föl, hogy még 2012-ben sem értjük egymást. Németh László, amikor Törökvész úti villájában népfőiskolát akart befogadni, 1940-ben megírta egy Budapesti Népfőiskola Vezetőképző tervét is. A Kelet Népeben megjelent rövid írás legfontosabb tartalmi eleme a helyi életismeretre nevelés volt.

„A tanítás alapja a növendékeknek saját községük életének komoly és rendszeres fölvezetésén nyugszik. A község ismerete címen komoly és nemzetismeret elősegítő kutatást végezhetnek...”

³ Művelt nép – emelkedő ország Egy kitörési esély Magyar Népfőiskolai Társaság 2010

A továbbiakban hat általános tantárgyat jelölt ki:

- Magyar önismeret
- A haza gazdasági, társadalmi rajza
- Jogismeret
- Magyar tájak
- A falu kultúrélete
- Egészségtan

Ez egybevág azzal, amit 2009-s tanulmányunkban írtunk, hogy az új közösségi művelődés település szintű modelljében a népfőiskolák és helyi intézmények számára három fő célt tartunk a legfontosabbnak, amely minden más lehetséges rész célt magában foglal:

- A család és a helyi kultúra középonti szerepének helyreállítása és megerősítése
- A szociális gondoskodás és a közösség fejlesztés
- A helyi gazdaság és vállalkozó szellem erősítése és kibontakoztatása³

A konkrétumokban igazán kár lenne elveszni hagyni magunkat, de Németh László vázlatos terve ma is időszerű, megvalósítható, illetve ezrével lehet ezek helyi igények szerinti változatait kialakítani. Külön foglalkozott Németh László a tájismerettel és a vidékfejlesztéssel, ami ma nemzeti programként indul, s ehhez a népfőiskola közreműködése nélkülözhetetlen.

Az áttekintő program hiánya

Az egész életen át tartó tanulás stratégiájának fejlesztése – középponti kérdéssé vált 2000 óta Európa szerte. Magyarországon a 90-es évek vége óta használják a közélet és szlogen szintjén az élethosszig tartó tanulás kifejezést. A 2005-ben megszületett kormánystratégia nagyrészt üres papír maradt. Ez talán nem is ártott meg az országnak. Most viszont jót tenne, ha kutatások keretében a kormány megteremtené a felnőttképzési stratégiai kutatások és fejlesztések autonóm intézményi hátterét és mechanizmusát. Biztosítani kellene, hogy e munkában naprakészen érvényesüljön a nemzetközi összehasonlíthatóság, a tudományos kompatibilitás. A téma nemzeti jelentősége, tárcaközi természete szükségessé teszi a stratégia és távlati terv, éves jelentésekben visszatérő értékelését és minél szélesebb körű nyilvános kommunikálását. Ez nem brüsszeli kötelezettség, hanem belső parancs.

A „Ha most lennék fiatal” c. írás foglalkozik ugyanezzel a témával, s Németh

László sokkal szebb nyelvezettel foglalja össze. „Az embernek nemcsak a világban már megvalósult lehetőségeket kell megcsodálnia, hanem a benne még ott lappangókat előhívnia, s belőlük magát minél különbözőbbé megalkotnia”

Több mint fél évszázada írta a fenti sorokat, s azt is, hogy az a baj a tanulási lázzal, hogy „nincs áttekintő programja. Összevissza száguldunk az ötletszerűen választott tájakon, s a nagy habzsolásban végül mégsem tudjuk a világ modelljét magunkban megépíteni” (1961) Hogyan tudnánk megtenni ezt ma, *amikor továbbra sincs áttekintő program*, s a habzsolási kínálat globalizált, rémisztő mennyisége a többszöröse nőtt a felkészületlen milliók lelke előtt. A minap a UPC „nagy ajánlattal” keresett meg egy csicsergő „személyes telefonon”, hogy az 50 csatorna helyett 74-et ajánljon egy új „kedvező csomagban”, miközben nekem 5 jó minőségű is bőven elég lenne.

Mi a megoldás? Nem teafőzésre kell használni a televíziók mosópor reklámjainak örjítő, hosszú közbevágásait. *A nemzeti áttekintő program megteremtése* a megoldás és a népfőiskolák és kisközösségi műhelyek, lélektől lélekig terjedő, *de tömeges apró munkája*, párbeszédei, ahol a kohézió és magyar minőség épül. Ez lehet csak egy nemzeti szegletkő.

Határok nélkül: – népfőiskolák a nemzeti művelődés Kárpát-medencei megújításában

Már 1928-ban figyelmeztetett Németh László, hogy az „integer Magyarország helyett az integer magyarságra” kell fektetni a hangsúlyt. A nemzeti megújulás egyik kulcspontja a magyar közösségek közötti bizalom és a nemzeti kultúra egységének helyreállítása, hogy minden európai állampolgár szabadon tanulhat, művelődhet, élhet és dolgozhat bármely más tagállamban. Annyi évtized múltán a globusz hungarikuszon egy eltérített Golf-áramlat indult el az Antarktisz felé, hogy a jéggé fagyott magyar lelkeket összébb melengesse. A kettős állampolgársági törvényre és a szemléletváltás kopernikuszi fordulatra gondolok. A lassan évszázados lemaradásban önmagunkra kell helyeznünk a hangsúlyt, de ne feledjük, amit Németh László a Kárpát-medencei népek „tejtetvériségéről” vallott, s azt a figyelmeztetését is komolyan kell vennünk, hogy alig tudunk valamit a szomszédainkról. „Egy nemzet,

vagy ha úgy tetszik, nemzetek nevében dobni fel a hegymászó kötelet, s egy magasabb szintre húzni: előbb néhány száz embert, aztán százezreket.” javasolta mindannyiunknak.

Szintén megfogalmaztuk a Magyar Népfőiskolai Társaság Művelt nép c. tanulmányban, hogy a II. világháborút követő fél évszázadban a korábban már a szétszakítotttságban mélyen megsérült magyar műveltség újabb, végzetes sebeket kapott. Saját hagyományai talaján nemhogy nem volt képes talpra állni, hanem még jobban eltorzult, miközben az európai integráció és globalizáció felgyorsulása, főként a 90-es évektől máig, még sebezhetőbbé tette. Kigyógyított nemzeti műveltség hiányában a világkultúra legalacsonyabb értékrendű bővli termékeitől váltunk fertőzött beteggé. Ez is az oka annak, hogy a „határon kívülinek” nevezett magyarság lehet e megújulás egyik lelkesége, s motorja az ún. anyaország. Na de nem úgy, hogy ezt az évszázados, gigászi feladatot bárki, mint illetékes kisajátítsa. Ebben mindnyájan illetékesek és kötelezettek vagyunk.

Utószó

Hadd zárjam gondolatainkat Németh László azon vallomásával, amely arról szól, hogyan vált ő a népfőiskolák aktív, pártoló hívévé. Ilyen író, közéleti személyt keveset sorolhatnánk fel az elmúlt három évtizedből. Ez sajnos lesújtó tény. Jót tenne, ha a mai értelmiség és politikai osztály is kilépne önző begubózásaiból, s kiválna belőlük egy-két Teleki Pál, Móricz Zsigmond, Németh László, akik oldószert találnának arra a köz-szorongásra, amely ma foglyul tartja az országot és a nemzetet.

„Egy nagy író, akinek minden tollvonásából örökkévalóság és pénz csordul s egyszerre csak vonatra ül, népfőiskolákat és diákegyleteket látogat, dobogón tanul élőszt fogalmazni, műveket ül el szállodákban és étkezőkocsikban, s pénzügyi öngyilkossággal fölérő vállalatokat kohol: csak mert megszállta őt valami közszorongás... Engem is a Móricz Zsigmond ambulánssá vált nyugtalan-sága húzott ki, hogy sokéves begubózás után megint járkálni kezdjem a vidéket.”

Itt az idő...

2011. Karácsonyán

©Szigeti Tóth János